

Obraz Grecji w mowie wyzwoleńczej Georgiosa Papandreou z 18 października 1944 r.

The image of Greece in Georgios Papandreou's liberating speech of 18 February 1944

Karolina Gortych

Institute of Linguistics, Adam Mickiewicz University
ul. Międzychodzka 5, 60-371 Poznań, POLAND

kmmgortych@gmail.com

Abstract

In the first part of the article some remarks about rhetoric in politics are presented. The second part is the first Polish translation of Georgios Papandreou's speech of 18 February 1944. The third part includes a commentary with reference to rhetorical methods of argumentation used in the translated speech.

*Nawet jednak przy tym stanie rzeczy jest naszym obowiązkiem
przemawiać w sprawach najżywoźniejszych dla państwa.¹*

Niniejszy tekst ma na celu odnalezienie oraz wskazanie jakości i funkcji środków retorycznych zależnych od mowy w tekście przemówienia Georgiosa Papandreou z okazji wyzwolenia Grecji spod okupacji wojennej. Retoryka jest wykorzystywana w tym artykule dwojako: 1) jako sztuka poetyczna, bowiem tekst mowy został spisany i przedstawiony w niniejszej publikacji, 2) jako sztuka teoretyczna służąca interpretacji tekstu przytoczonej mowy.

Retoryka od początku swego istnienia odgrywała istotną rolę w życiu politycznym państw demokratycznych. Powstała na agorze², czyli centralnym miejscu życia społecznego każdej greckiej *πόλις-polis*, co przesądziło o jej powszechnym charakterze.

Retoryka jest to umiejętność wynajdywania tego, co przekonujące³. Mowa jako tekst o charakterze perswazyjnym, znalazła szerokie zastosowanie w takich sferach życia społecznego, które związane były z wydawaniem opinii, wyroków, ocen, etc., do jakich należy życie polityczne w ustroju demokratycznym, którego fundamentalną zasadą jest podejmowanie decyzji przez większość obywateli.

Polityk pragnący zdobyć poparcie dla swych idei musi przekonać większość audytorium, które tworzą wszyscy obywatele państwa. Taki stan rzeczy obowiązywał nie tylko w demokracjach antycznych, ale ma miejsce również w czasach współczesnych w państwach o ustroju demokratycznym, gdzie władzę sprawują obywatele poprzez swych przedstawicieli. Kluczem do

¹ Tukidydes 2003: 162-163

² Kennedy 1980: 18-24

³ Arystoteles 2004: 47

realizacji planów politycznych ciągle pozostaje zdobycie przychylności u większości audytorium, co dokonuje się poprzez przekonujący sposób przemawiania.

Mowa polityczna należy do jednego z trzech rodzajów mów tzn. do rodzaju doradczego (*συμβουλευτικόν γένος, genus deliberativum*)⁴. Zgodnie z teoretycznymi założeniami retoryki mowa doradcza ma na celu zachęcenie lub zniechęcenie do rzeczy przyszłych. Polityk-mówca jest zatem doradcą, który doradza lub odradza obywatelom akceptację idei, jakie mają być zrealizowane w przyszłości.

Retoryka jest sztuką zarówno pojętyczną, praktyczną jak i teoretyczną. Przynależność retoryki do sztuk pojętycznych (manufakturalnych)⁵ determinuje fakt, iż wygłaszane mowy mogą być spisane, co obrazuje ukończone dzieło (sztuki retorycznej). Retoryka jest też sztuką praktyczną (aktywną), ponieważ może być traktowana jako zbiór instrukcji, które służą tworzeniu i wygłaszaniu mowy. Jest też ona sztuką teoretyczną i to z dwu przyczyn. Pierwsza z nich to fakt, iż sztukę retoryczną można poznać, można się jej nauczyć i można być retorem nie praktykując retoryki, czyli nie przemawiając. Druga przyczyna to fakt, iż retoryka może być wykorzystywana w interpretacji czy też krytyce tekstu. Te obydwie przyczyny, czyli poznanie i krytyka są cechami charakterystycznymi dla sztuk teoretycznych⁶. Istnieją też opinie, iż sztuka retoryczna jest mieszaniną elementu praktycznego, teoretycznego i pojętycznego z dominującym elementem praktycznym⁷, co potwierdza uniwersalny charakter tej sztuki.

Sztuka retoryczna zakłada, że istnieje kilka rodzajów środków przekonywania, które są kształtowane i wykorzystywane przez mówcę bez względu na rodzaj mowy. Te ogólne założenia dzielą środki retoryczne, czyli te, które możemy wynaleźć i wykorzystać dzięki retoryce na: środki zależne od mówcy⁸, środki zależne od mowy⁹ i środki zależne od postawy audytorium¹⁰.

Środki retoryczne zależne od mowy są wykorzystywane w zakresie formowania idei oraz w zakresie formy ekspresji idei. Formowanie idei można odnaleźć w stosowanym dowodzeniu i w miejscach, inaczej źródłach¹¹, z których mówca czerpie materiał inwencyjny, w tym argumenty do dowodzenia. Miejsca (toposy¹²) będące źródłem wynajdywania argumentów pełnią szalenie istotną funkcję, ponieważ są punktem odniesienia przedstawianej idei. Odwołanie się do właściwych miejsc w tworzeniu argumentów skutkuje przeprowadzeniem prawdopodobnego dowodzenia (wnioskowania), które wywoła przychylność audytorium. Formę ekspresji idei można odnaleźć w kompozycji mowy (układzie części mowy) i w poruszanych kwestiach oraz w użytych słowach i konstrukcjach zdaniowych służących wyrażaniu idei. Istotną rolę odgrywają tu tropy i figury (myśli i słów)¹³ będące nie tylko elementami ozdoby językowej, ale również środkami wspomagającymi przekonywanie audytorium. Forma ekspresji idei może bowiem wywołać różne afekty, pod wpływem których słuchacz podejmuje decyzję.

Zanim dokonam analizy przemówienia G. Papandreou w celu odnalezienia i zbadania środków retorycznych zależnych od mowy, przedstawiam jego tekst przetłumaczony na język polski po raz pierwszy. Niniejszy przekład jest własną pracą autorki artykułu i został dokonany na podstawie greckich tekstów źródłowych¹⁴.

⁴ Oprócz tego wyróżnia się jeszcze dwa rodzaje mów: rodzaj popisowy lub pochwalny lub okazjonalny (*ἐπιδεικτικόν γένος, genus laudativum vel demonstrativum*) oraz rodzaj sądowy (*δικανικόν γένος, genus iudicale*). (aut)

⁵ Termin „sztuka manufakturalna” wprowadza H. Lausberg, cf. Lausberg 2002: 23-27 i 39-43, G.A. Kennedy nazywa sztukę pojętyczną „productive”, czyli produktywną, cf. Kennedy 1991: 12-13

⁶ Lausberg 2002: 23-27 i 39-43

⁷ Kennedy 1991: 12-13

⁸ *ἦθος*, cf. Arystoteles 2004: 48-49

⁹ *λόγος*, ibidem

¹⁰ *πάθος*, ibidem

¹¹ Anderson 2000: 117 i s.n.

¹² gr. *τόπος*, łac. *locus*.cf. Lausberg 2002: 219-243

¹³ W literaturze odnajdujemy właśnie taki podział figur. Cf. Sławiński 2002: 154-155, Lausberg 2002: 344-345,

Anderson 2000: 114-116, Ziomek 1990: 200-205, Korolko 1990: 106-107.

¹⁴ Teksty źródłowe: ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ 1995, *ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ*, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, UNIVERSITY STUDIO PRESS, ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ. 1944, *ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΠΡΟΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ, 18 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1944 ΑΘΗΝΑΙ, ΑΘΗΝΑΙ*

HISTORYCZNA MOWA O WYZWOLENIU PANA PREMIERA GEORGIOSA PAPANDREOU WYGŁOSZONA 18 PAŹDZIERNIKA 1944 DO LUDU ATEN

lub

MOWA WYZWOLEŃCZA (1944)

UCAŁOWALIŚMY ŚWIĘTĄ ZIEMIĘ WOLNEJ OJCZYZNY...¹⁵

Wreszcie, Barbarzyńcy, którzy przez trzy i pół roku niszczyli i narzucali jarzmo zostali zmiażdżeni wspólnym, zjednoczonym w walce zwycięstwem i naszym narodowym oporem; obcy uciekli a jedyna, biało-niebieska flaga powiewa na Akropolu...¹⁶

Od najodleglejszych czasów, greckie pokolenia opiewają przywrócenie wolności pradawnej Ojczyzny i wieńczą swój naród. Dlatego, cały nasz lud walczył o wolność. Bez wątpienia, w okupowanej Europie nie znajdzie się przykładu takiego powszechnego oporu, tak niezłamanego optymizmu i wiary w ostateczne zwycięstwo.

Do Was, wielki ludu Aten i okolic stolicy, należy chwała narodu. TUTAJ ZADRŻAŁO NIEUJARZMIONE SERCE GRECJI. Tutaj byli szczęśliwi ci, którzy narażali się i prowokowali; ci, którzy nie mieli okazji być w niebezpieczeństwie byli nieszczęśliwi.

Dla was, chłopcy i dziewczęta, wyrażamy nasz podziw. Wyzwanie wroga i pogardę dla śmierci zmieniliście w codzienny obyczaj. W obliczu lufy karabinu krzyceście: Grecja!

Cały Naród Grecji jest godny wartości Ojczyzny. Z biegiem czasu do wspaniałego eposu o Albanii zostanie dodana opowieść o wspólnym oporze....

NIESKOŃCZENIE WIELE JEDNAK POZOSTAŁO OFIAR PO BARBARZYŃCACH...

Teraz kłaniamy się nabożnie znanym i nieznanym męczennikom o Wolność. Ich pamięć pozostanie w wiecznej wdzięczności Narodu...

Mimo niewoli Ojczyzny, dzieci Grecji kontynuowały walkę dodając ją do Koalicyjnej wizji Wolności¹⁷, a przez cztery lata walczył zarówno nasz Okręt Wojenny, jak i nasz Statek Handlowy, które ukazują najgorliwsze poświęcenie i przedstawiają heroiczne osiągnięcia.

Nasze niedoścignione Lotnictwo znalazło się w pierwszej linii, a sprzymierzone dowództwo uważa je za niezrównany wzór.

Nasze wojsko Bliskiego Wschodu dało nam El-Alamain, Świętą Kompanię, a wczoraj dało Rimini¹⁸. Wolna Ojczyzna z głębokim uczuciem czeka na swoje dzieci, które wyjechały i które dziś z taką niezachwiana tęsknotą zwracają wilgotne oczy ku niecierpliwym naszym brzegom...

Tego dnia wielkiej narodowej radości chciejmy kierować wdzięczne uznanie dla naszych Wielkich Koalicjantów. Pozostali oni naszymi wiernymi i szczerymi pomocnikami przez cały okres wspólnej walki. Zarówno w dniu cierpienia, jak i w dniu radości znaleźli się u naszego boku. Gdy fala Barbarzyńców pokryła naszą ojczyznę, a żołnierze Wielkiej Brytanii opuścili Grecję, obiecali nam [wówczas], że powrócą nas uwolnić. Dziś dotrzymują swojego słowa. Wyrażamy im najgłębszą wdzięczność.

¹⁵ Zawarte w tekście fragmenty i pojedyncze słowa pisane wielką literą pozostawiam w zgodzie z tekstami źródłowymi. (aut.)

¹⁶ Dla Greków obecność obcej flagi powiewającej na Akropolu była nie do zaakceptowania. Podczas okupacji niemieckiej już w nocy 30/31 maja 1941r, 4 dni po zajęciu Aten przez wojska niemieckie, dwaj dwudziestoletni młodzieńcy zdjęli niemiecką swastykę i powiesili flagę Grecji.

¹⁷ Zaatakowanym Grekom już od 1940r. pomocy udzielała Wielka Brytania, która była greckim sojusznikiem, a przez co Grecja stała się członkiem wielkiej koalicji antyniemieckiej.

¹⁸ Zwycięskie dla Greków i aliantów bitwy oraz jednostki militarne z okresu II Wojny Światowej.

I. WALKA TRWA

Lecz walka wciąż trwa. Barbarzyńcy ciągle pozostają w Grecji. Front wolności wydaje ostatnią walkę przeciwko nazizmowi. W tej ostatniej fazie walki wolności przeciwko barbarzyństwu, w którą próbują się jeszcze wmieszać wczorajsi przegrani reprezentując swoich „współbojowników”, Grecja, imponujący główny bohater, nie może być nieobecna. Aż do ostatecznego zwycięstwa będziemy wspierać naszą Wielką Koalicję.

II. PODSUMOWANIE PRZESZŁOŚCI

Rząd powracający do Wolnej Ojczyzny, powinien rozliczyć się z przeszłością i określić cele na przyszłość.

Koniecznym jest dziś rozliczenie przeszłości. Jesteśmy zadowoleni z wiedzy, że odziedziczyliśmy ruiny na Bliskim Wschodzie i uzbrojoną dywizję w zniewolonej Ojczyźnie... razem z gorzkim słowem dowódcy Wielkiej Brytanii „splendor Grecji stracił blask”.

Dziś, Rząd znajdujący się przed Ludem Greckim, ma prawo deklarować, że również sprzymierzeńcza pozycja Grecji przywróciła jej dawny splendor. Nasze siły zbrojne aż drżą z powodu miłości do Ojczyzny, każdego dnia są sławione. Dzisiejsze powszechne zgromadzenie pokazuje, że zwyciężyliśmy wewnętrzną wojnę i że zwyciężyła idea Narodowego Zjednoczenia, jakkolwiek wielu interesuje przyszłość...

III. CELE NA PRZYSZŁOŚĆ. ODBUDOWA NARODOWA

Od Epoki Libanu¹⁹ zadeklarowaliśmy, że głównymi celami Rządu są: Narodowe Wyzwolenie i Odbudowa. Narodowe wyzwolenie szczęśliwie dokonuje się. Jakkolwiek resztki Barbarzyńców ciągle znajdują się w naszym Kraju, bliski jest dzień pełnego wyzwolenia.

Bułgarzy mieli nadzieję, że [improvizowanymi] sztuczkami ostatniej chwili, uda się oszukać Koalicjantów i pozostaną na naszym świętym terytorium. Zgodnie z ostatnim obwieszczeniem z 28 września z Włoch właśnie ogłosiliśmy, że „ustanawia się decyzję wszystkich naszych Wielkich Koalicjantów, w tym Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych, Rosji Sowieckiej, zgodnie z którą Bułgarzy natychmiast, bezwarunkowo i bezdyskusyjnie opuszczą tereny Grecji”. Nasze pragnienie, w międzyczasie, ziściło się. Zmuszono Bułgarów i rozkazano im, aby dokładnie w piętnaście dni oddalili się i opuścili Macedonię i Trację, do których już wysłano delegację [złożoną z] Ministrów Rządu, aby ustanowili Grecką Władzę.

Do ofiar Bałkańskich Barbarzyńców, naszych braci z Macedonii i Tracji, którzy czy to znajdują się w granicach Bułgarii, czy to w wolnej Grecji, czy to pozostali na miejscu i wycierpieli wiele: Rząd dzieląc najgłębsze Narodowe wzruszenie daje wam zapewnienie, że będzie serdeczną podporą w powrocie do waszego osamotnionego domu i w odbudowie dorobku waszego życia.

Jednak naszym celem nie jest tylko Wyzwolenie Narodowe. Jest nim również nasza Narodowa Odbudowa. Akt Libański, który podpisały wszystkie Partie, jakie wchodziły w skład Rządu, definiuje treść naszego Narodowego programu: „nasza pełna Narodowa odbudowa oraz całkowite bezpieczeństwo naszych granic”.

PÓŁNOCNY EPIR stanowi integralną część Grecji. On właśnie został uświęcony grobami naszych bohaterów. DODEKANEZ powróci do Grecji²⁰.

Jednak poza tym istnieje PRAWO DO BEZPIECZENSTWA. Wiemy, że bez powszechnego systemu Obrony, lokalne bezpieczeństwo granic nie może stanowić odpowiedniej ochrony. W czasie i po konsekracji systemu Wspólnego Bezpieczeństwa, granice Państwa zostaną utrzymane. Również Grecja zabezpieczy swoje granice jak i zażąda ich całkowitej ochrony.

¹⁹ Tzw. „porozumienie libańskie” (akt libański) było skutkiem rozmów polityków w maju 1944, na mocy którego miał powstać rząd „jedności narodowej” z G. Papandreou na czele. Stąd też w przemówieniu Papandreou tyle odwołań do hasła „jedności narodowej”.

²⁰ Wyspy Dodekanazu od 1912r. ponownie należały do Włoch, po wojnie zostały wcielone do Grecji.

Ponieważ [Grecja] przetrwała w jednym pokoleniu trzy inwazje ze strony Bułgarów i jedną ze strony włoskiego faszyzmu, ma prawo, po walkach i poświęceniu, aby otrzymać w końcu poczucie całkowitego bezpieczeństwa obszaru na przyszłość...

Mówiąc o greckich granicach w Macedonii i Tracji²¹, Eleftheros Wenizelos powiedział: „Grecji brakuje kręgosłupa”.

NADSZEDŁ CZAS, ABY GO ZDOBYĆ ...

IV. ODBUDOWA EKONOMICZNA

Na równi z naszą narodową odbudową Rząd wśród swoich prymarnych celów umieszcza troskę o EKONOMICZNĄ ODBUDOWĘ KRAJU.

W czasie Niewoli istniało powszechne załamanie naszej Narodowej Gospodarki i okrutny niedostatek naszego Ludu. Rząd przez cały czas naszego pobytu zagranicą podejmował nieustające wysiłki w celu zabezpieczenia odpowiedniej pomocy dla Grecji.

Zawsze trwaliśmy przy tym i mamy obowiązek potwierdzić, iż ze strony Wielkiej Koalicji znaleźliśmy gorliwą życzliwość która spowodowała, że Grecja nie stała się jednym z wielu przypadkowych okupowanych krajów Europy. Stanowi WYJĄTKOWY PRZYPADEK i tak należy go potraktować. Grecja ma PIERWSZEŃSTWO W SŁUŻBIE dla wspólnej sprawy Koalicji. Pierwsza przeciwstawiła się Osi, mimo, że w przyszłości okazało się to zabójcze, zwyciężyła Faszyzm, zablokowała atak Nazizmu na Bliski Wschód i Związek Sowiecki. Tym oto sposobem zarówno zatrzymała wojnę jak i przybliżyła zwycięstwo.

Grecja ma, również, smutne PIERWSZEŃSTWO W OFIARACH²². Pograża się w ruinach²³. Jedynie duch naszego Narodu jest podniesiony, trwa i walczy... W rezultacie zasłużyła na PIERWSZEŃSTWO W ODBUDOWIE. Pierwszeństwo to zostało nam przyznane w czasie wojny. Zniesienie embarga i transport żywności oraz leków stały się w rzeczywistości wyjątkowym przywilejem Grecji. Czujemy się zobowiązani za tę właśnie zaszczytną troskę Wielkiej Koalicji jak i Międzynarodowego Czerwonego Krzyża, za którą jesteśmy dogłębnie wdzięczni i dzięki której przetrwał nasz Naród. O to samo pierwszeństwo prosimy na przyszłość.

Wiemy, oczywiście, że wojna trwa i że transport jest trudny. Bądźmy jednak pewni, że apel Grecji o otrzymanie bezpośredniej pomocy żywnościowej i opieki medycznej, jak i o szybką oraz pełną gospodarczą odbudowę ponownie znajdzie bardzo ciepły oddźwięk.

Nie pozostanie oczywiście naszym ideałem powrót do gospodarki przedwojennej. Grecja z najmniejszym dochodem narodowym była i wtedy bardzo biednym krajem w Europie. Powinniśmy zastanowić się na przyszłość nad poważnym wzrostem naszego dochodu narodowego i jednocześnie nad jego sprawiedliwym podziałem. Naszym ideałem jest jednoczesna realizacja koniunktury gospodarczej i sprawiedliwości społecznej. WIERZYMY W RZĄDY LUDU. Rządy Ludu nie znaczą tylko prawa do wyborów. Znaczą one również prawo do życia, prawo do dobrobytu, prawo do cywilizacji. Lud nasz z nie zrównanymi bojami i swoimi ogromnymi ofiarami osiągnął prawo do posiadania Przyszłości.

NOWY ŚWIAT PODNIESIE SIĘ Z GRUZÓW ...

V. NASTANIE WŁADZA

Do podjęcia Narodowej i ekonomicznej odbudowy będzie potrzebny niezbędny instrument: WŁADZA. Z tego to powodu rekonstrukcja funkcjonowania Wolnej Greckiej Władzy należy do naszych pilnych i fundamentalnych planów. Podczas ośmiu lat wolna Władza Grecka została obalona przez Dyktaturę i Okupację. Nadszedł czas, aby nastąpiła!

²¹ Te tereny stosunkowo najpóźniej zostały oddane przez Turków Grekom, bo dopiero w latach 1913-1920. Ponadto prawo do tych ziem rościli sobie Serbowie i Bułgarzy.

²² Podczas Wojny zginęło około 500 tys. ludzi, a około 400 tys. dzieci zostało osieroconych. Są to znaczące straty, jeżeli weźmiemy pod uwagę, że w 1940r. ludność Grecji stanowiła 7.344,860.

²³ Drogi kolejowe zostały zniszczone w 56%, wszystkie większe mosty wysadzone a żywy inwentarz wybity w 60-80%. Ludność wiejska w połowie i w 30% ludność miejska żyła w niewyobrażalnej nędzy.

W poprzednich Systemach Faszystowskich Władza podlegała Partii. W wolnych Ustrojach Rządów Ludowych Partia-Organizacja jest podporządkowana Władzy. W Wolnych Ustrojach Politycznych większość wyborcza sprawuje rządy, mniejszość sprawuje kontrolę ale Władza, funkcje Publiczne nie należą ani do większości, ani do mniejszości; należą do Idei Ojczyzny i służą całości Ludu.

Co do Rządów sprawiedliwości istotne jest Prawo.

Grecka Władza w przeszłości była podkopana nie tylko przez Faszyzm. Została podkopana również przez Przekupstwo. Istniały w przeszłości okresy rozkwitu i okresy upadku Władzy Greckiej. Rząd Narodowego Zjednoczenia zdecydował się na odrestaurowanie swoich świetnych dni. Zaistnieje porządek, osobiste bezpieczeństwo i wolność polityczna Ludu. Hasłem będzie: WOLNOŚĆ I PRAWO, jako że wiecznymi niezachwianymi częściami składowymi prawdziwej Polityki są Wolność i Sprawiedliwość.

W trosce o odbudowę Wolnej Władzy Greckiej RZĄD PODEJMIE REORGANIZACJĘ SIŁ ZBROJNYCH NARODU stosując wyłącznie Kryteria Narodowe i Militarne tak, jak definiuje to Narodowy Akt z Libanu.

Walecznym bojownikom naszych Sił Oporu zostanie oddana słuszna cześć, a ich oficerowie znajdą właściwe miejsce w naszych odbudowanych siłach zbrojnych.

Podstawą naszej Narodowej Armii w przyszłości będzie Regularny Pobór tak, jak miało to od zawsze miejsce w Grecji oraz ma miejsce we wszystkich Wolnych Krajach. Cały Lud Grecki pragnie, aby honor był obrońcą Ojczyzny.

Znany powstańczy duch naszych sił zbrojnych zostanie stłumiony. Nastaną świadomość i DZIAŁANIE takie, że Armia nie będzie brała udziału w obradach [parlamentarnych]. Udział w obradach [parlamentarnych] będzie brał jedynie Suwerenny Lud, którego wolę wyrazi Rząd. Natomiast Armia będzie wykonywać rozkazy Rządu.

Nastaną świadomość i DZIAŁANIE takie, że Armia nie będzie mogła należeć ani do osoby, ani do partii²⁴.

Należć będzie jedynie do Ojczyzny i będzie posłuszna rozkazom Rządu.

Zostanie również zrealizowana reorganizacja Korpusu Bezpieczeństwa Obywatelskiego.

W trakcie tych dwu okresów wewnętrznej i zewnętrznej niewoli Narodu, w Korpusie Bezpieczeństwa Obywatelskiego i szczególnie w Siłach Policyjnych, pojawiły się symptomy kryzysu moralnego.

Nie mamy prawa, aby je w całości osądzić, ponieważ istniało wielu oficerów i cywilów, którzy w trudnych sytuacjach, mimo tych wszystkich symptomów, dopełnili własnego narodowego obowiązku. Nastaną jednak najsurowsze oczyszczenie i reorganizacja, które zainspirują całkowite zaufanie na przyszłość, tak aby już nie istniały instrumenty Tyranii służące prześladowaniu Greków, lecz aby istniały strażnicy porządku i bezpieczeństwa obywateli.

Nastąpi również generalna reorganizacja Służb Państwowych. Ponadto reorganizacja naszych Instytucji Sprawiedliwości, Administracji i Kultury oraz podobnie innych Organizacji Prawa Obywatelskiego. W trakcie ponurego okresu NIEWOLI Narodu, Lud nasz pozostał godny podziwu. Dał niezrównane przykłady Idealizmu i Poświęcenia LECZ ZAISTNIAŁ KRYZYS WŁADZY.

Klasa Rządząca według dużej części [obywateli] nie zdobyła uznania ludu.

W czasie Dyktatury²⁵ zarówno Uniwersytet, Sąd Najwyższy jak i Rada Stanu, podobnie, jak inne nasze Instytucje Wyższego Szczebla, poza nielicznymi znakomitymi wyjątkami, niemal upadły. Wolały stać się Organizacjami Zawodowymi zajmującymi się żywymi sprawami własnych członków. Zapomniały one, że prymarną misją Instytucji Wyższego Szczebla, które to w Demokracjach ustalają Klasę Rządzącą, jest bycie strażnikiem warunków egzystencji i moralnych wartości Narodu. W sferze warunków egzystencji i podstawowych wartości moralnych nastanie nasza Narodowa i Polityczna Wolność. Zostanie ona otoczona opieką tak, aby Klasa Rządząca nie miała jedynie zakresu zawodowego; aby miała głównie Charakter; aby miała

²⁴ Papandreou wyraźnie odcina się od poprzednika, czyli Metaxasa.

²⁵ Dyktatura Metaxasa z lat 1936-41

Moralność; aby była utworzona przez Narodowe i Moralne autorytety, które będą wiedziały jak bronić się na barykadzie Idei i jak poddać się, gdy będzie trzeba I WRESZCIE JAK STAĆ SIĘ WZOREM ...

VI. WINNI ZOSTANĄ UKARANI

Rządy Prawa nie mogą być ufundowane na przyszłość, jeśli nie zostało dopełnione moralne oczyszczenie przeszłości. Dlatego z wyjątkiem oczyszczonych Służb Państwowych, z wyjątkiem kar dyscyplinarnych, konieczne będzie również zaspokojenie Narodowego Postulatu narzucenia sprawiedliwych sankcji karnych. Narodowy Akt z Libanu ogłasza nałożenie twardych sankcji dla zdrajców Ojczyzny i tych, którzy czerpią korzyści z nieszczęść naszego Ludu. Ogłoszeniem z 4-tego września Rząd powtórzył obietnicę, że „Narodowa Nemezis będzie nieprzejednana”, A TERAZ DOTRZYMA SWOJEJ OBIETNICY.

Prawo nałożenia sprawiedliwych sankcji zostało obwieszczono i zostanie natychmiast zastosowane. Utrzymano wszystkie gwarancje w taki sposób, aby prawa nie uległy zmianie w procesie zemsty i furii.

ZAINSPIROWANIE KAR BĘDZIE SUMIENIEM NARODU.

W Grecji nie chodzi o wielką liczbę winnych tak, jak w innych krajach, czy o wielkie części Ludu, które zdradziły Naród i przyłączyły się do okupanta. W Grecji panowała powszechna wiara w sprzymierzoną sprawę i istniało niewiele incydentów zdradzieckiej kolaboracji z wrogiem. Lecz właśnie dlatego, że znalazły się w całkowitej opozycji wobec powszechnego nastroju Ludu, trzeba aby podlegały ostrym wyrokom. Oczyszczenie odpowiedzialności za przeszłość zaspokoi powszechny Narodowy i Moralny postulat, spowoduje zniknięcie sprawiedliwego oburzenia Ludu i ufunduje podwaliny pod bezpieczniejszą przyszłość naszego Narodowego Odrodzenia.

VII. LUD ODZYSKUJE SWOJĄ WOLNOŚĆ

Odbudowa Władzy Ludowej należy w głównym stopniu do prymarnych i fundamentalnych celów. Lud odzyskuje swoją wolność i staje się suwerenem sprawującym władzę w swoim Kraju.

Rząd Jedności Narodowej podtrzymuje zamierzenie szybszego aktu referendum, Konstytucyjnego Zgromadzenia wyborczego jak i Wyborów Samorządowych oraz Gminnych. Dla Rządu sprawą honoru jest to, aby werdykt Ludowy został zadeklarowany całkowicie nie zafałszowanym sposobem. Po długim okresie niewoli, nadszedł czas, kiedy to Lud Grecki uwolniony od wszelkiej materialnej i psychicznej przemocy, jako suweren zdecyduje o Ustroju Państwowym, o Ustroju Społecznym, o Rządzie [według] swoich preferencji, jak i o Samorządzie i Urzędach Gminnych.

Nie możemy posunąć się dalej opierając się na ARGUMENTACH przeszłości, nad którymi słusznie się debatuje. **ISTNIEJE PILNA KONIECZNOŚĆ LEGALIZACJI.**

Naród potrzebuje określonego Ustroju Politycznego i Wybranego Przez Lud Rządu aby została podjęta trwała próba wielkiej stwórczyni Przyszłości.

VIII. JEDNOŚĆ NARODOWA

Aż dotąd [stwierdzam, że] jedynie Jedność narodowa ratuje! Jedność Narodowa oddała wielkie dobro Krajowi. Wzrósł Międzynarodowy Autorytet Grecji i realizuje się ewolucja ze [stanu] niewoli do oswobodzenia, które przez prawie wszystkich było uważane za niewiarygodne tak, jak porównywalnie dziś rozmiary cudu.

Do wszystkich jego współtwórców kierujemy publiczną pochwałą i wyrażamy im ciepłe podziękowania Rządu, dlatego że byli posłuszni jego rozkazom i uzasadnili jego wiarygodność.

Podobnie jak „cuda”, nasza Jedność Narodowa będzie mogła się dopełnić jeśli będzie trwać z tą samą szczerością i tą samą wiarą w przyszłości.

Wszelkie wielkie zamierzenia, o których myśleliśmy, nie mogłyby być zrealizowane bez Jedności Narodowej; natomiast z Jednością zostaną przeprowadzone bezpiecznie, tak, że z dzisiejszego chaosu powstanie Nowy Rytm, a z ruin niewoli Nowy Świat - godny nosiciel naszego Narodowego Odrodzenia.

Nasza epoka należy z pewnością do innego wieku, ma jednak wiele podobieństw do epoki roku `21²⁶. I dziś tak jak wówczas WYŁONILIŚMY SIĘ Z WALKI PEŁNI CHWAŁY, RUIN I NIEZGODY. Wiemy, dokąd prowadziła wtedy niezgoda i powinniśmy być zainspirowani przykładami tak, aby jej unikać...

Kiedy przed pół roku przybyłem z Kairu zadeklarowałem, że przeszedłem niczym Krzyżowiec naszej Narodowej Jedności. Dziś, zwracam się do Wolnej Ojczyzny, jako głowa Rządu Narodowego i oświadczam ponownie, że powróciłem, ja, Krzyżowiec Jedności Narodowej. Jestem szczęśliwy, że zrealizowała się [Jedność Narodowa], ALE MUSI TO TRWAĆ AŻ DO LUDOWEGO WERDYKTU, który uświęci określony Ustrój Polityczny i Rząd na przyszłość.

Z odpowiedzialnością Rządu oświadczam i życzę sobie, aby zaistniała powszechna świadomość, iż bez naszej Narodowej Jedności najwyższe interesy naszego Narodu i Ludu znajdują się w ekstremalnym niebezpieczeństwie. Jedynie Jedność narodowa [nas] ratuje.

Lecz szczęśliwie nie istnieje żaden powód do niepokoju. Wszystkie siły, które współpracują z Rządem udowodniły, że są upojone wiarą w Jedność Narodową I DLATEGO BĘDZIE ONA TRWAĆ. Tak jak uczyniła dotąd cuda, uczyni je w przyszłości.

Ludu Aten: celebруемy dziś Zmartwychwstanie.

Z najgłębszym uczuciem kieruję do was serdeczne pozdrowienie Ojczyzny.

Pozdrawiam również bohaterski, walczący, uwolniony Naród.

NIECH ŻYJE WIECZNA GRECJA!

NIECH ŻYJĄ NASI WIELCY KOALICJANCI!

NIECH ŻYJE WOLNOŚĆ!

Punktem odniesienia niniejszej analizy będzie topos zewnętrzny: „ojczyzna jest najwyższą wartością obywateli”. Topos ten pochodzi jeszcze z czasów antycznych, na jakie datuje się powstanie ustroju demokratycznego²⁷, którego suwerenem i jednocześnie tworzywem byli wszyscy obywatele państwa. Oni to uznali, że troska o państwo nie tylko leży w interesie każdego obywatela, ale jest też jego obowiązkiem²⁸. Ojczyzna jest najwyższą wartością dla obywateli, ponieważ to dla niej obywatele poświęcają to, co najcenniejsze – własne życie²⁹.

Wskazany powyżej topos jest źródłem wniosku, jakie przeprowadził premier G. Papandreou w mowie. Tekst przemówienia G. Papandreou można uważać za jedno wielkie dowodzenie retoryczne. W skrócie przedstawia się ono w sposób następujący: Ojczyzna została wyzwolona (wstęp, cz. I). W przyszłości: błędy przeszłości zostaną osądzone (cz. II), ojczyzna zostanie odbudowana (cz. III, cz. IV), nastanie praworządność i nie zostaną powtórzone błędy z przeszłości (cz. V, VI, VII). Jedność Narodowa zrealizuje przedstawioną wizję ojczyzny, która pozostanie wolna i wielka tak, jak dziś (cz. VIII). W całym tym wniosku brakuje jednego, nie wypowiedzianego przez mówcę stwierdzenia, które dopełniłoby całości procesu dowodzenia, a powinno brzmieć: Jeśli mnie (mój rząd Jedności Narodowej) poprzecie, to razem zrealizujemy wszystkie powyższe postulaty. Takie dowodzenie, które nie posiada wszystkich elementów nazywamy w retoryce entymematem. Przytoczony powyżej dowód został oparty na argumentach odnoszących się do ojczyzny, która jest dobrem wspólnym wszystkich obywateli. G. Papandreou przyjąwszy to za pewnik uznał, iż odwołanie się do takiego toposu (środek retoryczny), wywoła

²⁶ Chodzi o rok 1821, kiedy to Grecy po raz kolejny wzniesli powstanie antyturskie, tym razem największe, które zaowocowało zdobyciem niepodległości przez Grecję 15 lutego 1830r.

²⁷ Jako pierwszy symptom przekształcania się Aten w demokratyczną *πόλις* podaje Arystoteles koniec panowania ostatniego króla w Atenach – Kodrosa, którego miejsce zajął urzędnik państwowy – Archont (Pierwszym archontem miał być Akastos.), cf. Arystoteles 1973: 4 i s.n. Ustrój demokratyczny osiągnął finalnie swój ostateczny, „klasyczny” kształt wraz z prawodawstwem Kleistenesa (508/507 r. p.n.e.). cf. Hansen 1999: 20-21.

²⁸ Potwierdzenie tej idei (pełniacej w mowie G. Papandreou funkcję toposu zewnętrznego) odnajdujemy w mowie Peryklesa podczas wojny peloponeskiej, cf. Tukidydes 2000: 106.

²⁹ Potwierdzenie owej idei odnajdziemy już w elegiach Tyrtajosa (VII w. p.n.e.) i epigramach Simonidesa (VI/V w.p.n.e.), J. Łanowski, ks. M. Starowieyski 1996: 37-44.

zaangażowanie uczuciowe audytorium, co w dalszym efekcie ma skutkować wywołaniem przychylności.

Mówca nadał ideom wypływającym z toposu i zastosowanym we wnioskowaniu pewną formę ekspresji. Tworzą ją środki retoryczne w warstwie elokucyjnej mowy, a dokładnie zastosowane tropy oraz figury myśli i słów. Owe środki wyrazu idei mają dwie funkcje, które uważam za jednakowo ważne. Jedna funkcja to ozdabianie stylu mowy w celu odróżnienia go od stylu potocznego, a przez to wywołanie u odbiorców uczuć innych niż codzienne. Druga funkcja to wzmocnienie przekonywania audytorium poprzez wzbudzanie afektów³⁰. Zarówno ozdobność stylu, jak i jego sugestywność winny być dostosowane do przedmiotu mowy³¹. Niniejszy tekst wskaże jakość ich zastosowania przez mówcę w kontekście głównego celu sztuki retorycznej czyli przekonywania.

Przychylność audytorium zdobywa się przez wywołanie odpowiednich afektów, które określa się jako stan psychiczny, pod wpływem którego podejmuje się określoną decyzję³², inną niż zwykle. Zgodnie z tym, co napisałam powyżej zarówno ozdobność jak i sugestywność wywołują wyżej opisane stany psychiczne.

Założyłam, że przywołany przez mówcę topos ojczyzny, która jest najwyższą wartością obywateli wywoła konkretny afekt, a mianowicie poczucie patriotyzmu u obywateli. Miłość do ojczyzny jest afektem uniwersalnym, dotyczy bowiem wszystkich dobrych obywateli. Dzięki takiemu zabiegowi Papandreou zaangażował uczuciowo tych, którzy czują się Grekami. Jednak samo zwrócenie uwagi na tę kwestię nie gwarantuje mówcy zdobycia przychylności, którą uzyskuje się poprzez wywołanie przyjemnych afektów. Jak wspomniałam wyżej afekty te mogą wywołać retoryczne środki wyrazu. Premier G. Papandreou w całej mowie używa słowa ojczyzna 13 razy a słowa Grecja 27 razy, co świadczy o konsekwentnym odwoływaniu się mówcy do idei przewodniej mowy – ojczyzny. Mówca czyni to w konkretnych, zamierzonych zwrotach i konstrukcjach zdaniowych. Sądzę, że powołując się na celowość użycia retorycznych środków wyrazy, właściwym sposobem ich analizy jest uporządkowanie ich według poszczególnych afektów, jakie mają wywołać u audytorium.

Miłość (do ojczyzny).

Miłość, w tym miłość do ojczyzny to afekt przyjemny, który z założenia odczuwa każdy obywatel. Patriotyzmu jednak nie okazuje się publicznie na co dzień, lecz w wyjątkowych okolicznościach i przy uroczystej dla ojczyzny okazji. G. Papandreou wzbudza przyjemny afekt miłości do ojczyzny poprzez wywołanie uczuć miłości innego typu aniżeli patriotyczna. Pierwszym afektem jest miłość między dzieckiem a matką oraz miłość matki do dziecka. Uczucia te są bardzo silne i znane wszystkim ludziom, dlatego jestem zdania, że wywołanie ich jest trafnym zabiegiem retorycznym. Papandreou dokonał tego poprzez zwroty zamieszczone w mowie. Pierwszy z nich: „Mimo niewoli ojczyzny, dzieci Grecji kontynuowały walkę (...)” jest tropem, który polega na przeniesieniu cech istoty ożywionej na rzecz nieożywioną i nazywany jest metaforą³³. Metafora, która polega na przeniesieniu cech istoty ludzkiej na rzecz nieożywioną nosi nazwę antropomorfizacji. Celowe zastąpienie wyrażenia *obywatele Grecji* określeniem *dzieci Grecji* jest nie tylko ozdobnikiem, który polegałby na użyciu innego słowa w celu uniknięcia powtórzeń, ale sugestywnym elementem mowy.

Kolejny zwrot: „Wolna Ojczyzna z głębokim uczuciem czeka na swoje dzieci, które wyjechały i które dziś z tak niezachwianą tęsknotą, zwracają wilgotne oczy ku niecierpliwym naszym brzegom...” jest figurą myśli, która polega na opisie sytuacji lub rzeczy. Nazywa się ona hipotypozą³⁴. Opis polega na przedstawieniu sytuacji, w której bohaterami są tęskniące dzieci (obywatele) i oczekująca Ojczyzna (matka), zatem również w tym fragmencie mówca zastosował wskazaną już wcześniej metaforę, która jest tu składnikiem hipotypozy. Kolejnym jej elementem

³⁰ Sławiński 2002: 154-155.

³¹ Główna zasada stosowania środków wyrazu. cf. Korolko, 1990: 101-102.

³² Arystoteles 2004: 106

³³ μεταφορά / metaphora, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 73, Korolko 1990: 102-103.

³⁴ ὑποτύποις / descriptio, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 124 i 34-35, Korolko 1990: 118-119.

jest synonimia³⁵, czyli uszeregowanie wyrazów bliskoznacznych (z głębokim uczuciem czeka, z tak niezachwiana tęsknotą, niecierpliwe brzegi) mająca na celu wzmocnienie podstawowej idei. Taki środek retoryczny jest rodzajem figury słów. W rezultacie premier, stosując nagromadzenie środków wyrazu, stworzył wzruszający obraz tęskniącej matki i dzieci. Zadaniem jego było wywołanie po raz kolejny przyjemnego afektu miłości.

Miłość to również uczucie między dwoma kochankami. Jest to inny rodzaj uczucia od miłości między matką a dzieckiem, niemniej jest równie silne. G. Papandreou pragnął wywołać również tego typu afekt, co jest widoczne w zwrocie: „Nasze siły zbrojne aż drżą z powodu miłości do Ojczyzny (...)”. Użycie słowa *drżeć* zamiast *być gotowym (do walki)* czy *rwać się (do walki)* to trop polegający na nadużyciu, czy też celowym błędnym użyciu danego słowa w stosunku do kontekstu i noszący miano katachrezy³⁶. Tak, jak powyżej wskazane retoryczne środki ekspresji, tak i katachreza ma na celu wywołanie i spotęgowanie określonego afektu. W tym wypadku jest to miłość kochanków, która uwydatnia się w drzeniu jednego z nich.

Innym rodzajem miłości jest miłość do osób najbliższych (rodziny, przyjaciół). Mówca podjął się wywołania również tego typu afektu u audytorium. Zwrot: „Ucałowaliśmy świętą ziemię Wolnej Ojczyzny...” zawiera obraz fikcyjnej sytuacji ucałowania ziemi przez wszystkich zgromadzonych podczas wygłaszania mowy, o czym świadczy użycie liczby mnogiej czasownika. Zatem po raz kolejny Papandreou zastosował figurą myśli zwaną hipotypozą. Współtworzy ją pewien trop, który polega na wzmocnieniu emocjonalnego zabarwienia przez zastosowanie słowa o bardzo mocnym znaczeniu. Trop ten to emfaza³⁷, która uwidacznia się w słowie *ucałowaliśmy* zamiast *uczuliśmy*, czy *powitaliśmy*. Pocałunek jest na ogół oznaką miłości i bliskości, jakie okazujemy kochanym przez nas osobą a nie rzeczom nieożywionym. Trudno uwierzyć, że wszyscy spośród audytorium, z mówcą włącznie, okazali w ten sposób cześć ziemi ojczystej, dlatego zastosowanie słowa *ucałowaliśmy* jest celowym zastosowaniem tropu, który ma za zadanie wywołanie i spotęgowanie afektu miłości.

Taką samą rolę odgrywa kolejny trop, a dokładnie antropomorfizacja, która przypisuje ojczyźnie cechy bliskiego człowieka w wyrażeniu: „Z najgłębszym uczuciem kieruję do was serdeczne pozdrowienie Ojczyzny.” Wynika z tego, że ojczyzna mająca cechy ludzkie serdecznie pozdrawia słuchaczy tak, jak czynią to bliscy sobie ludzie.

Z powyższych uwag wynika, że G. Papandreou aby uzyskać przychylność audytorium starał się wywołać przyjemny afekt miłości. Czyniąc to odwołał się do miłości macierzyńskiej, dziecka do matki, miłości między kochankami, czy wreszcie osobami bliskimi. Wywołując tak różne uczucia miłości zwiększył prawdopodobieństwo zaangażowania uczuciowego wszystkich słuchaczy, którzy w sferze prywatnej przeżyli co najmniej jedno z wymienionych uczuć. Ich wspomnienie w mowie miało na celu wzmocnić uczucie miłości do ojczyzny, którą mówca przedstawił jako istotę odczuwającą wszystkie rodzaje miłości.

Duma (z ojczyzny i bycia obywatelem teje ojczyzny).

Duma narodowa jest dla obywateli przyjemnym afektem w sytuacji, kiedy ich ojczyzna odniosła zwycięstwo. Obywatele są dumni nie tylko ze zwycięstwa, jakie odniosła ojczyzna za ich pośrednictwem, ale również z tego, że są obywatelami konkretnego kraju i dokonali znaczących dla niego czynów. Wywołanie tego typu przyjemnych afektów było celem analizowanej mowy, który został zrealizowany poprzez szereg środków wyrazu.

Wywołanie uczucia dumy z własnej ojczyzny ma na celu zwrot: „Od najodleglejszych czasów, greckie pokolenia opiewają przywrócenie wolności pradawnej ojczyzny i wieńczą swój naród.” Zastosowana tu synonimia³⁸ (najodleglejsze czasy, pokolenie, pradawna ojczyzna) ma na celu wzbudzenie dumy słuchaczy z wielowiekowej historii państwa greckiego. Afekt ten został wzmocniony poprzez zastosowanie emfazy polegającej na użyciu słowa *pradawna* zamiast *wielowiekowa*, czy po prostu *dawna*. Takie samo uczucie ma wywołać zwrot: „Niech żyje wieczna

³⁵ συνωνυμία / congregatio, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 114, Korolko 1990: 109.

³⁶ κατάχρησις / abusio, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 66, Peeters 2000, Korolko 1990: 104.

³⁷ ἔμφασις / emphasis, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 41-43, Korolko 1990: 104.

³⁸ cf. s.4. niniejszego tekstu.

Grecja!” będący figurą myśli zwaną wykrzyknikiem³⁹ i polegającą na użyciu zdania wykrzyknikowego wyrażającego dotychczasową treść. Rzeczywiście zdanie to należy do ostatnich w mowie, jest więc swego rodzaju podsumowaniem jej treści. Zastosowany w tej figurze myśli trop polegający na użyciu słowa *wieczna* to katachreza, bo przesadą jest nazwanie państwa wiecznym, jak zresztą każdej rzeczy czy istoty.

Duma z ojczyzny może też być spowodowana statusem państwa na arenie międzynarodowej. Wywołanie również takiego afektu miał na celu mówca. Zamiar ten znajdziemy w kilku wyrażeniach. Pierwsze z nich: „(...) Grecja, imponujący główny bohater(...)” to antropomorfizacja, której zadaniem jest przypisanie Grecji cech ogólnie cenionego człowieka, a przez to wywołanie dumy obywateli z imponującej, bohaterskiej ojczyzny. Kolejny fragment mowy: „Jesteśmy zadowoleni z wiedzy, że odziedziczyliśmy ruiny na Bliskim Wschodzie i uzbrojoną dywizję w zniewolonej Ojczyźnie (...) razem z gorzkim słowem dowódcy Wielkiej Brytanii „splendor Grecji stracił blask”. Dziś, Rząd znajdujący się przed Ludem Greckim, ma prawo deklarować, że również sprzymierzeńca pozycja Grecji przywróciła jej dawny splendor.” ma na celu wywołanie uczucia dumy z bycia Grekiem. Zamierzeniu temu służy zastosowana w cytowanym fragmencie figura myśli polegająca na zestawieniu sprzecznych poglądów (*splendor Grecji stracił blask* i *sprzymierzeńca pozycja Grecji przywróciła jej dawny splendor*) i która nazywa się antytezą, bądź antytetonom⁴⁰. Jej zastosowanie po raz kolejny wzbudza dumę narodową, ponieważ Grecja odzyskała swą chwałę międzynarodową dzięki temu, że była sprzymierzona z wielką koalicją. Ciekawym środkiem wyrazu w cytowanym fragmencie mowy jest figura myśli zwana etopeją⁴¹, która polega na przytoczeniu ustami innej osoby aniżeli mówca czy ktoś z audytorium, pewnej idei. Należy zauważyć, że wyrażenie: „splendor Grecji stracił blask” nie wywołuje afektów przyjemnych, lecz wręcz przeciwnie, uczucia nieprzyjemne. Zacytowana opinia była zapewne oczywista dla Greków na początku wojny, kiedy to przegrywali, lecz przyznanie się do tak fatalnej oceny państwa nie wywołuje przyjemnych odczuć. Dlatego mówca wykorzystując sprytnie etopeję odsuwa niekorzystną myśl od Greków i przypisuje ją nieznanemu z nazwiska dowódcy Wielkiej Brytanii. Premier unika tej opinii i wykorzystuje ją dla wzmocnienia siły oddziaływania całej antytezy.

O wielkości Grecji, z której mogą być dumni jej obywatele, świadczą kolejne słowa Papandreou: „Grecja ma pierwszeństwo w służbie dla wspólnej sprawy Koalicji (...) Grecja ma, również, smutne pierwszeństwo w ofiarach (...) W rezultacie zasłużyła na pierwszeństwo w odbudowie (...)”. Powtórzone w cytowanym fragmencie słowo *pierwszeństwo*, to celowy zabieg mówcy, polegający na powtórzeniu tego samego wyrazu i mający na celu semantyczne wzmocnienie idei. Jest to retoryczny środek wyrazu o nazwie anafora⁴², który w tym przypadku ma podkreślić prymat Grecji wśród innych państw, a przez to wywołać uczucie dumy u obywateli z prymatu ich ojczyzny. Mówca zastosował w tym miejscu po raz kolejny antropomorfizację czyniąc z Grecji pierwszego w radościach ale też w smutkach człowieka, przez co wywołuje przychylne uczucia u audytorium. Afekt ten słuchacze odczuwają prawdopodobnie szybciej wobec istoty ludzkiej (Grecja = żyjący człowiek), aniżeli rzeczy nieożywionej (Grecja = nieożywione państwo). Mówca dla wzmocnienia ładunku emocjonalnego wypowiedzi zastosował tu też katachrezę, którą dostrzeżemy w zwrocie: „pierwszeństwo w ofiarach”. Użyte tu słowo *pierwszeństwo* w stosunku do poniesionych ofiar wydaje się być niestosowne i zaskakujące. Pierwszeństwo bowiem to zaszczyt, nagroda w wyścigu, podczas gdy żadne państwo nie ściga się co do liczby poniesionych ofiar.

Jak już wspominałam obywatele mogą być dumni nie tylko ze swego państwa, ale i z siebie, ponieważ dokonali ważkich czynów dla ojczyzny. G. Papandreou zamierzał wywołać również tego typu uczucie u swoich słuchaczy. Zwrot: „Cały naród godny jest wartości Ojczyzny” to trop

³⁹ επιφώνημα / acclamatio, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 55, Korolko 1990: 117.

⁴⁰ αντίθεσις / contraposition, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 21-22. Korolko uznaje antytezę za figurę słów, cf. Korolko 1990: 111-112.

⁴¹ ἠθοποιία / ethopoeia, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 60-61, Korolko 1990: 119.

⁴² ἀναφορά / repetitio, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 19, Korolko 1990: 108.

polegający na zastąpieniu słowa *zaszczyt* słowami *wartość ojczyzny* i mający na celu wyolbrzymienie znaczenia. Środek ten to hiperbola⁴³ i jego zadaniem jest wzmocnienie uczucia dumy obywateli z dokonanych przez nich czynów, które zostały uwieńczone zaszczytem.

G. Papandreou, stosował liczne metafory, a szczególnie te, które polegają na przeniesieniu cech istoty ożywionej na rzecz nieożywioną. Taki trop odnajdujemy w wyrażeniu „Tu zadrżało nieujarzmione serce Grecji”. Grecja po raz kolejny została ożywiona, ponieważ ma serce jak żyjąca istota. Dodanie epitetu „nieujarzmione” dla scharakteryzowania serca Grecji jest metaforą, która polega na przeniesieniu pewnej cechy zwierzęcia. Taki typ metafory nazywa się animizacją. W cytowanym wyrażeniu słowo *Grecja* zastąpiło słowo *Grecy*, co stanowi trop zwany metonimią⁴⁴. Dzięki temu środkowi retorycznemu słuchacze-obywatele czują się integralną częścią ojczyzny, a przez to są dumni jednocześnie ze swoich czynów i ze swojego kraju. Papandreou wskazuje jeszcze jeden powód do dumy dla Greków, a mianowicie ich odwagę w działaniu. Mówca czyni to przez zastosowanie hipotypozy: „W obliczu lufy karabinu krzyceście: Grecja!”. Tak wyrazisty obraz miał za zadanie wzbudzenie u obywateli dumy z samych siebie.

Gniew (wobec wroga).

Gniew jako afekt przeciwny miłości jest afektem przykrym. Mówca wywołując go powinien czynić to ostrożnie, aby nie zagłuszyć wywoływanych afektów przyjemnych. Tak też zrobił G. Papandreou. W kilku zwrotach skierował ów przykry afekt w stronę przeciwną, anizeli odbiorca miłości-ojczyzna, a mianowicie we wrogów ojczyzny, których nazwał barbarzyńcami. W całym tekście mowy na określenie okupantów Grecji z okresu II wojny światowej nie występuje ani razu słowo wróg-*εχθρός*, lecz tylko słowo barbarzyńca-*βάρβαρος*. Dla mówcy wszyscy okupanci bez względu na to czy byli z Włoch, Niemiec, czy Bułgarii to barbarzyńcy⁴⁵. Słowo barbarzyńca ma we współczesnym języku greckim znaczenie⁴⁶ takie, jak w języku polskim⁴⁷, tzn. oznacza człowieka niecywilizowanego, dzikiego, prymitywnego, okrutnego i bezwzględnego. Wynika z tego, że dla Greków barbarzyństwo nie miało związku z charakterem i metodami okupacji, lecz z faktem dokonania okupacji kraju w ogóle. Wolność ojczyzny jest bowiem dla nich większą wartością anizeli własna śmierć. Ideę tę wyrażają słowa hymnu greckiego, jaki zatwierdził król Jerzy I w 1864r. Tekst hymnu opiera się na 158-mio zwrotkowym utworze Dionysiosa Solomosa o tytule „Hymn do wolności”⁴⁸ i opiewa odwieczną walkę Greków o wolność ojczyzny, szczególnie w okresie okupacji tureckiej. Dlatego wróg, który odbiera wolność to barbarzyńca, ponieważ najwyższą wartością dla narodu greckiego jest ich wolny kraj. Zastąpienie słów *wróg* czy *okupant* słowem *barbarzyńca* jest hiperbolą⁴⁹, która ma wywołać gniew wobec wrogów Grecji. Zestawienie dwu skrajnie przeciwnych afektów, miłości i gniewu, w całej mowie ma na celu wzmocnienie każdego z nich z osobna na zasadzie sprzeczności jaka między nimi istnieje.

Wywołaniu takich uczuć służy kolejny fragment mowy: „Gdy fala barbarzyńców pokryła naszą ojczyznę (...)”. Wzmocnienie gniewu mówca pragnie wywołać przez metaforę polegającą na przeniesieniu cechy rzeczy nieożywionej na istotę ożywioną, czyli przez utożsamienie barbarzyńców z falą. Fala jako element natury poddaje się jej prawom bez względu na to, czy wywoła dobre, czy złe skutki dla ludzi, po prostu zalewa. Tak też zachowali się barbarzyńcy, którzy choć są istotami ludzkimi, postąpili jak pozbawiony uczuć i refleksji element natury.

Dokonana w niniejszym tekście analiza tekstu mowy premiera G. Papandreou miała na celu wskazanie jakości środków retorycznych zastosowanych przez mówcę. Jestem zdania, że premier wykorzystał zawarte w mowie środki retoryczne celem zdobycia przychylności

⁴³ ὑπερβολή / superlatio, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: Korolko 1990: 106.

⁴⁴ μετωνυμία / summutatio vel denominatio, cf. Lausberg 2002: 713-917, Anderson 2000: 77, Korolko 1990: 103.

⁴⁵ Okupanci Grecji z okresu II wojny światowej różnili się między sobą co do metod okupacji. Uznaje się, że najokrutniejszymi okupantami byli Niemcy. cf. Brzeziński 2002: 117-126, Clogg 1992: 100-144.

⁴⁶ Cf. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΑΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ 2002, ΚΡΙΑΡΑ ΕΜΜΑΝΟΥΛΗ 1995, ΜΠΑΜΠΙΝΙΟΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. 1998, ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ-ΦΥΤΡΑΚΗΣ 1991.

⁴⁷ Cf. Bańko 2000, Sobol 2002, Dubisz 2003, , Szymczak 1995, Zgólkowa 1994.

⁴⁸ Vittis 2003: 192-204

⁴⁹ Cf. s. 6 niniejszego tekstu.

audytorium dla siebie i swoich idei. Taka zasada jest zgodna z definicją Arystotelesa, który uważał retorykę za umiejętność wynajdywania tego, co przekonuje.

Uważam, że Papandreou był w pełni świadomym swych słów oratorem. Nakreślony licznymi środkami retorycznymi wizerunek ojczyzny jest więc nie tylko tematem uroczystej mowy z okazji wyzwolenia, ale w rzeczywistości narzędziem mowy politycznej. Sądzę, bowiem, że mimo okoliczności wygłoszenie mowy, jak i jej uroczystego stylu należy uznać ją za mowę polityczną, której celem jest zdobycie przychylności dla polityka i jego idei. Wyzwolenie Grecji stało się dobrym powodem do tego, aby wygłosić swego rodzaju *exposé* rządu, który właśnie przybył z emigracji. Wskazany przeze mnie entymemat, który jest podstawą konstrukcyjną mowy potwierdza te wnioski. Również wskazane przeze mnie środki retoryczne, które powstały z toposu ojczyzny wskazują na perswazyjny charakter mowy, a taki ma przecież mowa doradcza, jaką stosuje się w polityce. Papandreou będący przedstawicielem greckiego świata polityki w XX wieku jest przykładem na to, że sztuka retoryki odgrywa w polityce tego kraju rolę podobną do tej, jaką odgrywała na początku swego istnienia w demokratycznych Atenach.

Bibliografia:

Teksty źródłowe:

- ΠΙΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ 1995, *ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ, Ο ΠΟΛΙΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ*, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: UNIVERSITY STUDIO PRESS
ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ Γ. 1944, *ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ ΠΡΟΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ Ο ΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ, 18 ΟΚΤΟΒΡΙΟΥ 1944 ΑΘΗΝΑΙ, ΑΘΗΝΑΙ*

Opracowania monograficzne:

- Anderson R. Dean Jr. 2000, *Glossary of Greek Rhetorical Terms Connected to Methods of Argumentation, Figures and Tropes from Anaximenes to Quintilian*, Peeters: Peeters Utigeverij
Arystoteles 2004, *Retoryka*, przekład H. Podbielski, Warszawa: PWN.
Arystoteles 1973 *Ustrój polityczny Aten*, przekład L. Piotrowicz, Kraków: PWN
Brzeziński A. M. 2002, *Grecja*, Warszawa: TRIO
Clogg R. 1992, *A Concise History of Greece*, Cambridge: Cambridge University Press
Kennedy G. A. 1980, *Classical Rhetoric and its Christian and Secular tradition from Ancient to Modern Times*, Chapel Hill: Cambridge University Press
Hansen M. H. 1999, *Demokracja ateńska w czasach Demostenesa*, przekład R. Kulesza, Warszawa: DiG.
Kennedy G. A. 1991, *Aristotle. A theory of civil discourse*, New York: Oxford University Press
Korolko M. 1990, *Sztuka retoryki*, Warszawa: Wiedza Powszechna
Lausberg H. 2002, *Retoryka literacka. Podstawy wiedzy o literaturze*, przekład A. Gorzkowski, Bydgoszcz: Hommini
Tukidydes 2003, *Wojna peloponeska*, przekład K. Kumaniecki, Warszawa: Czytelnik
Łanowski J., ks. Starowieyski M. 1996, *Literatura Grecji Starożytnej*, Warszawa: PWN
Vittis M. 2003, *Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*, ΑΘΗΝΑ: ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΟΔΥΣΣΕΑΣ.
Woodhouse C. M. 1998, *MODERN GREECE. A short History*, London: Faber and Faber Limited.
Ziomek J. 1990, *Retoryka opisowa*, Wrocław: Ossolineum.

Słowniki:

- ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΑΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ 2002, *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΙΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ*, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ: 3^η ανατύπωση
ΚΡΙΑΡΑ ΕΜΜΑΝΟΥΛΗ 1995, *ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ (ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ)*, ΑΘΗΝΑ: ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΑΘΗΝΩΝ Α.Ε.
ΜΠΑΜΠΙΝΙΟΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Δ. 1998, *ΛΕΞΙΚΟ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ*, ΑΘΗΝΑ: , ΚΕΝΤΡΟ ΛΑΞΙΛΟΓΙΑΣ Ε.Μ.Ε.
ΤΕΓΟΠΟΥΛΟΣ-ΦΥΤΡΑΚΗΣ 1991, *ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ*, ΑΘΗΝΑ: Δ' ΕΚΔΟΣΗ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΡΜΟΝΙΑ Α.Ε.
Bańko M. 2000, *Inny słowni języka polskiego*, Warszawa: PWN
Dubisz S. 2003, *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN
Sławiński J. 2002, *Słownik terminów literackich*, Wrocław: Ossolineum
Sobol E. 2002, *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN
Szyczak M. 1995, *Słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN
Zgólkowa H. 1994, *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, Poznań: Kurpisz